

NƏSİMİNİN ÖVLIYA STATUSU

(Əndalibin "Risaleyi-Nasimi" əsəri əsasında)

Türkmen şairi Əndalibin (1661-1740) nazmla qələmə alınmış "Risaleyi-Nasimi"si də "Mənaqibnameyi-Hallac Mansur", "Mənaqibi-Xüdə" kimi mənzum mənaqibi silsiləsinə daxil olur. Doğrudur, indiyədək "Risaleyi-Nasimi" araşdırmalarında daha çox ədəbi baxımdan dəyərləndirilib. Amma Əndalibin "Risaleyi-Nasimi"si struktur baxımından poetik əsər olmaqla yanaşı, mənzum baxımdan mənaqibnamə xüsusiyyətlərinə malikdir. Əsərdə, övliyələr haqqında bəzi mənaqiblərdə olduğu kimi, Nasiminin doğum öncəsi, doğumdan sonrakı, uşaqlıq illəri, bir övliyə olaraq digər valilər və xalq tərəfindən qəbulu, ömrünün son illəri, edamı, ölümündən sonrakı halları ilə bağlı rəvayətlər naql edilir.

Övliyə mənaqibləri silsiləsində
"Risaleyi-Nasimi"nin yeri

“Nəsimi haqqındakı mənaqibləri xarakteriz etsək, onların iki qismə bölə bilərik: dəqiqni halda mövcud olan mənaqiblər və nisbatən sistemli biqrafik mənaqib. Bunlardan birincisinə Nasiminin ömrünün sonları və edamı ilə bağlı müxtəlif əsərlərə (tarix kitabları, təzkiyələr, bəddi əsərlər...) səpələnmiş yarıfsənəvi və ya tam əfsanəvi əhvalatlar daxildir. İkinci qrupda Əndalibin "Risaleyi-Nasimi"si yer alır.

Əsər orta çağ mənaqiblərinin bir çox xüsusiyyətlərinə malikdir və Nasiminin dünyaya gəlişi, uşaqlıq illəri, həyatı və edamının təsviri, başlıca olaraq, onun yarıfsənəvi şəxsiyyəti, vəli və haqq ağıqlığını açıqlamağa xidmət göstərir. Müəllif öz qəhrəmanlarını yarıfsənəvi şəxsiyyətləri realist və qeyri-realist xarakterli hadisələrin bir-birini əvəzlədiyi fonda təqdim edir.

Artıq qeyd olunduğu kimi, əsasən, biqrafik xarakterli bu əsərlər realist və yarıfsənəvi, hətta müfəllimlərin bir-birini əvəzləməsi ilə yəzildir. Hallac Mansur, İbn Sina, Hacı Bəxtəş Vali, Mövlana, Əvhəddin Kirmani, Şeyx İbrahim Gülsün, Kamal Ümmü, Niyazi Misi və başqaları haqqında yaranacaq yazıya alınan mənaqiblərə bu qəbildəndir. Nasimi də haqqında çoxsaylı rəvayətlər və mənaqiblərin yaranması baxımından həmin övliyə və şeyxlərin

çərçivəsində yer alır. Ə Gölpinarlının da qeyd etdiyi kimi, "ağızdan ağıza, böyükdən kiçiyə dövr edən mənaqiblər təqribən bir Nasimi dastanı meydana gətirmişdir". Bununla belə, ömrünün son illərində hürüflük tənqidinin səyi məqamına yiyələnən Nasimi haqqında çoxsaylı rəvayət və mənaqiblər məlum olsa da, təəssüf ki, bunların sistemli yazıya alındığı müstəqil bir mənaqibnamə bu gün əlində deyil. Başqa sözlə, Nasimi haqqındakı rəvayətlər, digər mürsid və ya tanınmış tənqid nümayəndələrindən fərqli olaraq, mənaqibnamə adı altında bir əsərdə toplanmamışdır.

Qeyri-ənənəvi doğum motivi:
Nəsimi Hallac Mansurun kütlü və köpükdən yaranır

Öncə Əttarın "Təzkirətül-övləyi"si, Niyaziyi-qədim mənaqibi, nəhayət, daha sonralar Əndalibin "Risaleyi-Nasimi"sində Mansurun küllüvü və bu haqq ağıqlığın karamətlərinin həmin küllün vəsatığıyla ilə də davamından bəhs olunur.

"Risaleyi-Nasimi"də bu küllə həm də sakrallığın aid olunması nəzərə çarpır. Məsələn, diqqətə cəlb edən başlıca əsərləri motivlərdən biri Nasiminin mənşəyi ilə bağlı məlumatdır. Əndalib əsərində Nasiminin Hallac Mansurun küllüvündən yaranması kimi simvolye-əsərləri bir motivdən, deməli, sakral status kəsb edən küllün yendən yaratma qüdrətindən geniş söz aqır.

Bu motivi əsəz biz İslami anəna və Çin dini-əsərləri görüşlərində də rast gəlirik. Əndalibin təsirlərinə biləcəyi birbaşa qaynaq kimi Fəzullah Rəşidəddinin əsərini qeyd edə bilərik. M.Louis Massingnon "İslam məsəli şahidi Hallac-i Mansurun çiləsi" əsərində rıfai şeyxləri və moğol Rəşidəddinin naql etdiyi bir əfsanədə bəhs edir. Əfsanəyə görə, vəli əhməd Kəbirin bacısı su ilə birlikdə Hallacın küllüvündən də içib həlakət qatmışdır.

Xristian anənəsində küllə verilən xüsusi əhəmiyyəti izi ilə E.Parnov bunun odla – odlu dövretmə (siltsile) ədəbi ideyası ilə əlaqəsini müəyyənləşdirir. Xristianlıq boyu bu dinin dəsiyələri müqəddəs əzabkeçlərin küllüvün möcüzə yaratma qüdrətinə də stıyış etmişlər. "Odda həyat təzalaları" qənaətindən çıxış edən tədqiqatçılarmatların, Budda və bodhisatvatların mürsidlərinin yendən küllün yaramasına, küllün xüsusi yaratma qüdrətinə inamını qeyd edir. (Bax: Ерemicъ Парнов. Трои Люцифера (критическое очерки магии и онгульмизма). Москва: Издательство политическоу литературы, 1991, s. 73).

Xristian və laməatların görüşlərinə xatırlatmaqda məqsədimiz bu motivi gənclik bir dərədə müşahidələsən təəvvürlərdən olduğunu nəzərə çatdırmaqdır. Dolayısı ilə ruhun səyi anlığıyla ilə də bağlı - bu şəkildə silsilələri yaranış əlaqəsi Əndalibin əsərində Hallac Mansur və Nasimi arasında da qurulur. Nəhayət, buradadır, İslami ənənədəki kimi, bir sıra digər xalqların müfəllimlik təfəkküründə iz qoyan Səməndər quşu ilə bağlı təəvvürləri də yada sala bilərik. Əfsanəyə görə, Səməndər quşu başlıca onun küllüvündən yaranır. Göründüyü üzrə, öncəki həyatın davamı və yeni həyatın başlanması yəni də küllə əlaqələndirilir. Bu məna Əndalibin qurduğu müfəllimlik əsəzlə sığjetdə çox qədim və çoxsaylı interpretasiyalara malik bir əsərləri inamın izini tapmaq mümkündür.

“Zənnimizcə, "dövrün tarixçisi" də adlandırılan Əndalib daha çox Fəzullah Rəşidəddinin əsərində təsirlənmişdir. Bununla belə, Fəridəddin Əttarın "Təzkirətül-övləyi"adlı əsərləri təsirlənmiş də bu motivi qaynaqları sırasında yer ala biləcəyini ehtimal edirik. Belə ki, Əttarın əsərində Hallac Mansurun edamının təsviri hissəsində yandırılardan sonra onun küllüvün Daclaya tökülməsi motivi yer alır.

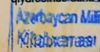
Əndalibin əsərində Nasiminin dünyaya gəlməsi Daclə sahillərində yaşayan şah qızının Hallacın küllü qanış suyu içməsinin nəticəsi kimi yozulur. Ədəkdəki bu motivdə qızların mənşəyi haqqında əsərləri də səsleşmə tapmaq mümkündür: "Köpüklərdən doğulan uşaqlar mifində deyilir ki, qızlardan Saqan adlı xaqanın qızı ilə onun 39 xımdatçısı bir gün köpüklü gölün kənarına gəlirlər və əlləri ilə ona toxunurlar. Bir müddətdən sonra onlar həmlə qatırlar, xaqan qırx qız olkəsindən qovur, qızlar meşəyə gedirlər, buradadır övlad dünyaya gətirlir və qızların həmin uşaqlardan törəyirlər" (Murat Uraz. Türk Mitolojiəsi, İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, 1967, s. 97; Elmira Fikrətzadə (Məmmədova). Osman Türkcüyün poetik irsi, Bakı: "Elm", 2010, s. 58-59).

Maraqlıdır ki, köpüclüvün fəvvalədə gücvermə imkanı və möcüzəvi xarakter "Korogöl" dastanında da görünür. Türk mifologiyasında hətta dünyanın yaranış köpük anlayışı ilə əlaqəli izlər olmur. Torpağın yaranışını ilk şəkli şəxsləndirilmiş köpük kimi təsvir və təqdim edilir. (Bax: Bahadın Ögöl. Türk mifologiyası, I c., Bakı: MBM, 2006, s. 443).

Səzün şəxsləndirilməsi

Əndalibin məsnəvisində Nasiminin təkca atası deyil, anası da simvolye sacıya dəsiyir. Belə ki, bir sıra əlmlərin doğru müşahidə etdiyi kimi, müfəllimlərin anası kimi təqdim olunan Ənni "anlaş" sözüünün birinci hissəsidir və o, səxsləndirilərkə yarıdıcı qüvvə kəsb edir. Amn Sənxepesovun ifadəsi ilə desək, Ənni Mansurun fəlsəfəsinin canı insan şəklinə keçirilməsinin nəticəsidir (Amn Sənxepesov. Nəğməhəmmət Andəlop (təkslənlərin struktura səljərməsi). Nəğmə: MGI, 2011, s. 43).

Göründüyü kimi, Ənni Mansurun ikinci "mən" – onun qadın övladlığında daha bir təzahürüdür.

Uşaqlıq dövründən vəliliyinə bəlli olması

Biografik mənəbə xarakterli əsərlərdə olduğu kimi, "Risaley-Nasimi"də də vəliliyin uşaqlıq dövründə üzə çıxmasından bəhs edilir. Nasimi karamətinin gücü ilə gələcəkdə onun və dostu Əmirin başına gələcək hadisələri öncədən görür:

*Bu Bağdad şəhriyə san xan olursan,
Siyasətli böyük sultan olursan,
Bəri işgancə edib dara asarsan,
Soyarsın darimə saman tvarsan.*

Nasimi nür olaraq görünür

Nasiminin doğumundan sonra qoyulduğu sandıq nurla dolur. (Sandığıq qoyulacaq suya buraxılma Musa peyğəmbəri, atəfrını nura boyama isə Yusif peyğəmbəri əlaqəli mötəvli xatırladır.) Masnavidə Nasimi müəlliminin yuxusuna bir ağacın içindəki nür kimi girir. A.Öztürk haqlı olaraq, bu mötəvli folklor anənəsi və xalq inamına ilə əlaqələndirir (Aydin Öztürk. *Andalip. Nurmhammet Andalip'in "Nesimi" Adli Eseri (Giris-Dil Özellikleri-Metin-Sözlük)*, Yüksek Lisans Tezi, Izmir, 2008, s. 33). Arma Nasiminin bu şəkildə təqdiminin – nurla, işıqla əlaqənin dinlər və təsəvvüf tarixində də anlaşılan var. Həmçinin şairin öz şeirində də yaxın məzmunun ifadəsinə rast gəlirik:

*Gəlmişəm haqdan, "ənəlhaq", gör nə Mansur
olmuşam, Ruhi-qüdsin nitayım, sar ta qadın
nür olmuşam.*

Vali olması və aqibatının digər valilər tərəfindən xəbar verilməsi

Nasiminin Haləbəliki məzarı

Nasiminin vəli olmasının digər bir vəli tərəfindən öncəgörmə ilə xəbar verilməsi də peyğəmbər və valilərə bağlı anəyəyə söykənir. Qeyd etməliyə ki, bənzər süjet xüsusində də yer alır. Bəla ki, İsa peyğəmbərinin kimliyini ona sadəcə etmək üçün çox uzaqlardan gələn üç münaccim (bəzi tərcümələrdə onlar kəhin və ya shehrbaz olaraq da göstərilir) xəbar verir.

Nasiminin aqəbatının öncədən bilinməsi rəvayətində hüru-fi cəvralarında da rast gəlirik. Bəzi araşdırmalarda onu Halab şəhərindən çəkəndirmək niyyəti ilə Fəzullahın əşqədiki şeirlə xəbərdaşlığı bildirilir:

*Gar be sefer mirevi, ez Heleb endişe kon,
Gar be Halab miresi, hazer-e qəndil bağ.*

*(Əgər səfərə getsən, Haləbən qorx,
Əgər Haləbə çətsən, asılmağa hazır ol.)*

(Əlyər Səfəri, Xəlil Yusifov. Qadim və orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı (dərslük). Bakı: "Maarif", 1982, s. 194)

Bu kimi rəvayətlərdə, dastanlarda yaygın mötəvli olan dünyəvi aşiq və ya haqq əşiqinin taleyinin əvvəldən ona bildirilməsi mötəvlinin də izlərini görmək mümkündür.

Edam zamanı şeir söyləmə

Bir sıra əsərlərdə xatırladıldığı kimi, Nasimi diri-diri dərisi soyularkən şeir deyir. Bu rəvayətdə Nasiminin şair şəxsiyyəti ön planda olsa da, arəlik və övliyəlik sifətləri də nəzərdə tutulur. Qərəbdir ki, Nasiminin dərisi soyularkən şeir deməsi orta əsrlər təzəkirələrində XX yüzilliyin araşdırılmasına da vüqə tapdı və mənəbəvli xarakterli bu rəvayət həyatı gərəksiz şəkildə təqdim olundu...

Ümumiyyətlə, orta çağ təzəkirələrində nasiməşüasıyla yəqən rəvayətlərdən bir neçəsinin təkrarına sıxlıqla rast gəlirik: biri şairin

sında onun heyranlarının taxayışının mənşəvli bəşqə bir şey deyir. Müqəsssə üçün Ə Gölpinarın Fəridəddin Əttar Nisəpuri bərasində verdiyi məlumatı yada salmaq yerinə düşərdi. Rəvayətə görə, bu məşhur mütəəsssəv şair şahid edlərkən bərməgini qanına bətrəraq, divara bir rüəvli yazmışdı (bax: *Məvləna Məzəzi Yazmalar Kataloqu, I. Hazırlayan: Əbdübbəki Gölpinarı, Ankara: Türk Tarix Kurumu Basımevi, 1967, s. 247*).

Həllac Nasiminin edamə aparılarkən (göründüyü kimi, edamə zamanı deyil) şeir söyləməsinə Lui Massignon ilkin qaynaqlara istinadən qeyd edir və bu şeir bəzən dördlük, bəzənsə beş kəlam olduğu bildirilir (Massignon, s. 677, 701). Bunlardan ikisi Şibliyə müraciətə söylənilmişdir. Bu isə Əndəlin məsnəvisində edamə zamanı Nasiminin dostu Seyidə şeirlə müraciətini yada salır.

Görünür, Əndəlin Nasimiddən yazarkən Mansur haqqında rəvayətlərdən də təsirlənmişdir, yəqən də Əndəlibə qədərki vəzəli və yaxud sifəti anudənə Həllac Mansur haqqında rəvayətlər atıq Nasimiyə alı olubmuş...

Nasiminin bəzi mənəbəvli və anlaşıqlar

Bir sıra peyğəmbərlər və valilərə bağlı sıxlıqla rast gəlirik mötəvli bərdən biri də öləb dindimədi. Vətilər və müqəddəsərlə panteonuna yer alan Nasimi haqqında mənəbəvli bərdə də bunu görmək mümkündür. Peyğəmbər və ya vəli olması ətrafında mübahisələr olan *Üzeyir haqqında deyilir: "Üzeyir olmuş İkan diri edən madd" (Doğən Kaya. Şairməmler. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990, s. 41)*.

Rəvayətlərdən birinə görə, Nasimi ölümündən sonra dərisini cəyninə ataraq Haləbinə on iki qəpisdən çıxır. Qeyd etməliyə ki, şairin edamından sonra Haləbinə on iki qəpisdən eyni zamanda xəməssə bir bərdəki rəvayət valilərə aid karamətlərdəndir və bunun, təbii ki, rəaliyyətlə heç bir əlaqəsi yoxdur.

Xəlvətəvli şəyxlərindən Niyazi Misri (XVII) "Xətirə"ləndə Nasimiddən bəhs edərək həmin rəvayəti bu şəkildə qələmə alır: "Məğlubənə olmalıdır. Cəsədlərini vərtilər, dınları əhyə etdilər. Nasiminin bir dərisi dərisi soyularkən səvməsinə gəlür. Nasimiyyə şüğüldən görür, meydana vurur, dərisini soyarlar görür. Bir kəçə vurur qəhri, sonra Nasimi der ki, "dərisə, nə çox gəldün, gətdün, der. "Sultanım, bən həyrətə qaldım ki, nə haldır, dərinə soyarlar, sən bədənə fəruğ-əbət olırsən", der ki: "bir ələy kələbən əlindən xəliəsə olmağa bir dəni ilə süb ötdün. Dənə olann əslən, işgə bət gətdük", - deyərək, postunu əyninə alıb, Haləbinə on qəpisdən də sələm edüb cəvub gəlmış.

Bizim də bən isək, möcüzətimiz, vəli isək, karamətəvli olduğumuzdan sonra zühür edər, əlhəmdilləhə. zəlimlərin itfətilərin yüzini gərməzüz; görürsək də, qəbul etməzüz, əldənməzüz, əqəbət şəhid oluncə say edərüz" (*Orhan Tuğrulca. Maləvəti Niyazi-i Misri. Həyatı və Düşüncələri, İstanbul: Kilim Matbaacılık, 2010, s. 143*).

Nasiminin öz edamənin ardınca dərisini cəyninə ataraq, Haləbinə on iki qəpisdən eyni edamə xəməssə rəvayəti Əndəlin "Risaley-Nasimi" məsnəvisində də görünür. Bu kimi rəvayətlərdə Nasiminin haqq əşiq olması, vəliliq məqəmnə yetişməsinə əsaslandırmaq

niyyəti izlənilirdi. Bəla ki, eyni zamanda bir neçə rəvayət mötəvli və Əbdəliğin əsas keyfiyyətlərindəndir (bax: *Əbdəli bəki Gölpinarı, Şeirlər // Məvləna. Məsnəvi, I, c. İstanbul: MEB, 1990, s. 329*). Bu mötəvli ölümdən sonra həvəvli bərdənə İsa peyğəmbərin obrazı ilə də əssosiasiyə yaradır. Eynən edamından sonrakı gün (eynili İsa peyğəmbəriyə bağlı İncil rəvayətini yada salır) şaqirdlərində görünən Həllac Mansurla bağlı rəvayətə mahiyyət etibarlı çox yaxındır.

Nasimi əşqilərə nəsib verir

Nasimi bəzi məsnəvli bərdə əşqilərə nəsib və qismət verən nürəndə dərinləş funksiyasını dəyir. Bəla ki, Əndəlin "Ləyli və Məcnun" əsərində Nasimi səvgilərin vüsələ qovudərən Xızır və ya nürəndə dərinləşmə təqdim olunur. Bu əsərin əlyazma nüsxələrinin birində Məcnunun atası Mir Seyid özünlə övlad Əlyəyib Kəbani ziyarətə gedir. Həmin gecə yuxusunda Seyid Nasimi gəlib Mir Seyidə söyləyir: Allah-Taala sənə bir övləd verdi. O gələn bizim övladımız olub, bizim kimi divanə... olub. Öndən övləd olmaz. Ləkin yəməndə qədar əd qədir və yəddi cəhəndə aid məşurlaşar. Adını Deysə qoyun. Əqən qəd-şəhə Allah-Taala bir övləd verdi. Öndən əd övləd verdi. Öndən əd Leyli olacaq. Gözəlliyi və yaxşılığı dünyəyə yayılacaq. Sənin öglünün divanə və razilə olmasına bu səbəb olub", - deyib gözəndən tiri (*Nurmhammet Andalip. Həssimi, Əyüzəxi G. Həzarov, Aşəvəbat: Ёльмэ, 1929, s. 30*).

“Göründüyü kimi, Əndəlin Nasimini öncəni görən karamət səhbi bir insan kimi təqdim edir. Onu insanları, iztirəb çəkdiyində imdadına yetişən, yəqən də insanların rəyisənə gərib onları arzulamı gərəksizləşdirməsinə yardım edən Xızır-İzzarın səvəvliyindəndir (yəni *ərəndə, s. 30-31*).

Külək kultu ilə əlaqələndirmə

Nasimi, əsasən, təriqət şeirlərində dörd ünsürdən (ansarı) biri ilə əlaqələndirən "nasim" (külək) kultu şəkildə poetik əsərləri yəqən tapır. Bəleklik də, ruh vəhiginin ölümsüzliyünün göstəricisi kimi təxəllüsü nasimlə eyniləşdirilir.

Halabın qala divarları

Əndalibin "Risaleyi-Nasimi"sində valiliyin əlamətlərindən biri kimi nəfəsi ilə ocaq yandırmaq göstərilir. Nasimi də nəfəsi ilə od olmadan odunları yandırır və müəllimi ağzından çıxan nəfəsin möcüzəsinə görə ona Nasimi təxəllüsünü verir. Beləliklə də, o, atas və külək kultunun eyni zamanda daşıyıcısı kimi təqdim olunur. Maraqlıdır ki, əlavə-bəktəşi çevrələrində həm övluya olaraq Nasimi, həm də "övluyalar sarvarı" (Qul Nəsimi) adlandırılan hz. Əli nəsimlə, sahar mehi ilə əlaqələndirilir. Əlavə-bəktəşi ədəbiyyatının məşhur nümayəndələrindən Pir Sultan (XVI) deyir:

*Münkirin qədəsi haqdan kasildi,
Nəsimi bozuldu, Mansur açıldı,
Dünya yetmiş kara doldu, aksildi,
Dolduran Əlidir, əsan Əlidir.*

Həllacın da göstərdiyi karamətlərdən biri külayi özünə ram etməsidir (bu barədə bax: Louis Massignon. *Həllac-ı Mansur'un Çilesi İslam'ın Mistik Şehidi* (Cilt 1), Çevirən: Dr. İsmet Birkan, Ankara: Ardıç Yayınları, 2006, s. 665).

Döndəyişmə motivi

Dəri, qiyafət, don dəyişmə və s. fəvqəltəbii qüvvə sahibinin keyfiyyətlərindəndir. Nasiminin də dərisinin soyulması çeşidli xəyallara yol açmış, ayrıca onun ilahi və cismani varlığının iki fərqli mövcudluq şəkli olaraq, bədii təxəyyülləri qidalandırmışdır. Şairlərin diqqətini özündə daha çox saxlayan Nasiminin edamından sonra haqqa qovuşma yolu və ölümündən sonrakı şəkil dəyişmələrində.

Məlum olduğu kimi, dastanlarımız və təsəvvüfi düşüncədə döndəyişmə (metamorfoz, dönərgə) motivi geniş yayılmışdır. Şairin haqq aşığı olaraq varlığını ölümündən sonra da davam etdirməsi bir çox şeirlərin əsas mövzudur. Nasiminin davamçıları onun don dəyişməsinə təxəllüsü olan və bir çox ənənələrdə sakral status kəsb

edən, qeyb əlaməti ilə bu dünya arasında vasitəçi kimi gördükləri küləklə əlaqələndirmişlər. Bu assosiasiyalarda iki fikri zəmin var: şairin təxəllüsü və külayin mistik-sakral funksiyası.

**Ölümündən sonra möcüzə törətmə
təkcə ruhu deyil, cisminə də aid edilir**

"Risaleyi-Nasimi"də şairin edam hökmünü verdirən uşaqlıq dostu Əmir Kal onun aslı olduğu qapıdan keçərkən dərisindən səs gəlir. Bu səs aşağıdakı beytlə başlayan və bəzi nəşrlərdə Nəsimi adına qeyd olunan qəzalı söyləyir:

*Əhli-İman usurları ol dəmdə inkar etdilər,
Çün Hüseyniyi Halab şəhərində bardar etdilər.*

Əmir şeirlə şikayəti eşitmədikdə onun səsi fəryadla çevrilir və Əmiri ittiham edir. Sonda Əmir və edamin səbəbkarı olan mollaları eyni tərzdə cəzalandırmaqla Nasiminin qisasını alır. Bu tərzdə şikayət, quru cəsəd və ya kəsik başın haqiqətləri söyləməsi, qisas alması və s. bir çox xalqların inam və folklorunda yer alır.

Nasiminin həyat hekayəsi ilə bağlı rəvayətlərin çoxu onun ömrünün son günləri ilə əlaqəlidir və ona övluyalıq sifəti verən mənqəbə xarakterlidir. Mütəfəkkir şairi edama aparan səbəblər bu rəvayətlərin əsas mövzudur və şairi ölümsüzlüyə yaxınlaşdıran son günlərinə dair çeşidli mənqəbə və rəvayətlər səyranılmışdır...

Sonda bunu da qeyd etməliyə ki, orta çağ qaynaqlarında – tarix kitabları, təzkirələr, hürufilik risalələri, klassik və aşiq şeiri tərzində yaranmış ədəbiyyatda Nasiminin iki paralel şəxsiyyətindən bəhs olunur. Bunlardan biri real və tarixi şəxsiyyət olan mütəfəkkir şair Seyid İmadəddin Nasimidir. Digəri ona sevgi çaləngi təşkil edən mənqəbəvi rəvayətlərlə əhatələnmiş əfsanəvi Nasimidir. Başqa sözlə, orta əsrlər qaynaqlarında Nasiminin sanki iki həyat hekayəsi yazılıb: cismani varlığının və ruhi varlığının. İkincinin payı daha çoxdur. Bu rəvayətlər isə birlikdə mozaika təşkil edir. Həm də rəngləri bəzən bir-biri ilə uyğun gəlməyəcək qədər fərqli mozaika...

Şairin şəxsiyyəti ilə bağlı realist xarakterli məlumatlar cismani varlığının zaman və məkan daxilində mövcudluğunu izləmək, onun elmi tərcümeyi-halının yazılması baxımından gərəkliliyi olduğu kimi, yarıəfsanəvi şəxsiyyəti ilə bağlı mənqəbə və rəvayətləri təhlil etmək ona yüzillər boyu bəslənən sevginin coğrafiyası və zamanı öyrənmək baxımından maraqlıdır. Bu əfsanəvi Nasimi haqqında deyilənlərin sərf-nəzar edilməsi həm də tarixi şəxsiyyət Nasiminin gerçəkliklərini uydurmadan ayırmaq baxımından da əhəmiyyətlidir. ♦

Saadət Şixiyeva,

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent-

AMEA akad. Z.M.Büyüqadov adına Şərqişnaşlıq İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, Nəsimi qrupunun rəhbəri